

MYTEN OM ÖVERBEFOLKNINGEN

Endast invandring stoppar Europas förgubbning.

Det var sextiotalets Rom-klubb och forskare som Paul Erlich med *The Population Bomb* (1968) och *The Population Explosion* (1990) som spred skräckscenariot med en överbefolkad och hungrande värld. Men det visade sig vara helt fel. I stället anser numera ledande demografer, att vi i själva verket står inför en global befolknings-implosion med ett framtida under-befolknings-problem.

Världens befolkning kommer att nå en topp kring 2040. Då kommer den globala folkmängden att uppgå till 7,5 miljarder, en tredjedel fler än de 5,8 miljarder som idag befolkar jorden. Därefter kommer befolkningen att dala. Mellan 2040 och 2050 kommer världens befolkning att minska med 85 miljoner och därefter kommer befolkningen att minska med 25% för varje generation.

I de rikare länderna har befolknings-minskningen redan inletts. I dessa länder föds det sedan åtskilliga år för få barn för att befolkningen ska kunna reproduceras - dvs att befolkningen åtminstone hålls konstant. De aktuella prognoserna talar för att Japan kommer att tappa 16 miljoner människor fram till 2050, Ryssland 40 miljoner, Italien 15 miljoner och Tyskland 13 miljoner.

Befolkningen i Afrika, Asien och Latinamerika kommer att växa ett tag till, men resten av världen befinner sig ganska snart i ett demografiskt fritt fall. Till och med FN, som tidigare under många år hårt drivit överbefolknings-scenariot, backade när man 1996 införde en "low variant" prognos i sin publikation "World Population Progress". FN tror nu, enligt detta scenario, att också de fattiga ländernas fertilitet kommer att sjunka drastiskt - från dagens höga nivå på 5 till under 4 år 2010. År 2035 kommer fruktsamhetstalet att ligga en bra bit under 2,1, dvs det tal som krävs för reproduktion.

Malthus (1766-1834) var den förste som hävdade att livsmedlen inte skulle räcka till för en expanderande befolkning. Malthus fick fel på grund av ett avgörande teoretiskt misstag: han bortsåg helt från den ökning av arbetets produktivitet som industrialismen genererade. De ny-malthusianer som i vår tid har hävdad att befolkningsexplosionen kommer att leda till massvält fick i likhet med Malthus också fel. Förutom att de inte räknade med minskad fertilitet bortsåg även de från produktivitetsökningen inom världens jordbruk. Under de senaste decennierna har vi nämligen haft en betydande ökning av per-capita-produktionen av livsmedel och samtidigt sjunkande livsmedelspriser.

Rom-klubbens och Erlichs framtida hotbild med en överbefolkad och svältande värld kom inte att sammanfalla med verkligheten. Årets nobelpristagare Amartya Sen har också visat att de svältkatastrofer vi haft under de senaste decennierna inte primärt har berott på att det produceras för lite livsmedel i förhållande till folkmängd. Svälten är i stället en konsekvens av det politiska systemet. Svältkatastrofer har nämligen bara inträffat i diktaturer och i aldrig i öppna samhällen.

Förutom fertilitet är det medellivslängd och migration, dvs in- och utvandring, som avgör befolkningstillväxt och ålderspyramid, dvs förhållandet mellan unga och gamla i en befolkning.

I den utvecklade delen av världen är medellivslängden redan hög - 75 år - och beräknas att öka till 81 år 2050. I u-länderna står vi inför en

snabb och kraftig ökning av medellivslängden. Tillsammans med minskningen av fertiliteten kommer de fattiga länderna kommer att ha tre ggr så många gamla som unga år 2050.

År 1900 var medianåldern för världens befolkning 20 år, 1995 25 år och 2050 kommer medianåldern att vara över 42. I en del av de rika länderna kommer medianåldern att vara ännu högre: Japan 53, Italien 58 och Tyskland 55.

Den minskade fertiliteten tillsammans med en ökning av medellivslängden leder till en omvänd ålderspyramid - en gerontofiering, en förgubbning - av befolkningen. Denna övervikt för rullstolar framför rullbrädor kommer att få avgörande betydelse för den framtida samhällsutvecklingen.

Om några decennier kommer bara 2% av Italiens befolkning att vara under 5 år och mer än 40% kommer att vara över 65 år. Två tredjedelar av alla kvinnor kommer att vara så gamla att de ej kan reproducera sig. Den låga fertiliteten gör att den europeiska familjestorleken minskar samtidigt som vi kommer att få fler åldringar.

Familjestrukturen kommer att förändras. Nästan alla våra släktingar kommer att tillhöra en tidigare generation. Barnen kommer varken att ha syskon eller kusiner och inte heller fastrar eller mostrar. I stället är det mor- och farföräldrar och till och med gammelmormor som är kvar i livet. Familjen utvecklas till en konstellation som inte längre innefattar de som är biologiskt samtida. Det blir en värld utan syskon - ett förhållande som kommer att få betydelse för samhällsklimatet.

Familjen fungerar som ett skydd som tar hand om oss när ingen annan vill. Mycket som är förbjudet ute i samhället tillåts nämligen i familjen, som är den hamn där vi kan söka tröst och trygghet när verkligheten utanför ger oss törnar. Frågan är vem som i en framtid kommer att ta hand om oss när vi inte längre har familj och släktingar i egen ålder. Den uppenbara följdfrågan blir hur detta kommer att påverka människors psykiska utveckling. Vi kommer att få en hårdare emotionell atmosfär där allt fler bepansrar sig för att överleva.

Europa är på väg in i en demografisk kris av historiska mått: avfolkning och gerontifiering. Inom två generationer är EU:s befolkning halverad och ungdomens andel av befolkningen kommer att minska med hälften. Det brukar vara ungdomen som sätter trender, bestämmer modet och som förändrar konsumtionsmönster. Det är inte de äldre som är välståndets motor, de äldre bildar inte familj, köper inte nya hus, bilar och kapitalvaror. Med reservation för att det också var ungdomen som gav stöd till 1900-talets totalitära ideologier, nazism och kommunism, som båda också odlade en ungdomskult, får vi inte glömma att det i regel är ungdomen som är kreativ och nyfiken, älskar friheten, tar kommersiella och moraliska risker, som plöjer upp nya fåror och står för framsteg och nytänkande inom vetenskap, affärsliv, konst, film och litteratur.

Japan är det land där förgubbningen redan gått mycket långt. Man borde fråga sig om gerontofieringen av Japan bidrar till landets svårigheter att häva sig ur sin utomordentligt djupa kris. Kan det vara bristen på ungdomliga kreativitet och konsumtionsbenägenhet som konserverar och ytterligare fördjupar krisen? Det finns skäl att tro ett åldrat samhälle är mindre benägen till innovativa lösningar på politiska och ekonomiska problem. Hellre förfinas de gamla inkörda spåren än att man söker sig helt nya vägar. Utrikespolitiken passiviseras och man prioriterar eftergifter framför konfrontation. Där Japan befinner sig nu kommer Europa att vara om några decennier.

Det finns skäl att fråga sig om ett förgubbat Europa kommer att vara ovillig att konfrontera diktatorer. Risken finns att mänskliga rättigheter blir sekundära frågor, de politiska perspektiven blir inskränkta och kommer att präglas av försiktighet.

Inom vetenskapen kommer forskningsprojekten att bli allt mer försiktiga och anslagen kommer att styras än mer till tillämpad forskning samtidigt som andra kontinenter tar över den grundforskning som tidigare varit en av förklaringarna till Europas försprång inom exempelvis medicin, kemi och fysik. Europas sjunkande befolkning och gerontofiering kan komma att innebära att Europas betydelse i världen minskar.

I ett framtida gerontofierat samhälle är det stor risk för att trygghet prioriteras framför risktagande. Alltför få människor blir benägna att ta de risker som vår kulturs tidigare framsteg har byggt på.

När de europeiska staternas välfärdssystem skapades för femtio år sedan i skuggan av fyrtiotalets baby-boom, räknade inte dess arkitekter med den förgubbnings vi nu kan förvänta oss. Det är de som arbetar som ska försörja pensionärer, sjuka och invalider, ensamma mammor och arbetslösa och man kunde inte föreställa sig en framtida kraftig minskning av de yrkesverksammars andel av befolkningen..

Pensionsfondernas utbetalningar till pensionärer ska åtminstone motsvaras av inbetalningar från de som har inkomster. Men gerontofieringen - med sina allt färre aktiva i förhållande till det ökade antalet pensionärer - innebär att de nuvarande offentliga pensionssystemen kommer att kollapsa. Utbetalningarna till pensionärerna kommer att sjunka, man kommer att tvingas att höja pensionsåldern och även kraftigt begränsa förmånerna inom alla socialförsäkringar.

Välfärdsstaten kommer inte att kunna bevaras, inte ens till namnet. Vad gäller sociala förmåner ser vi redan i vårt land hur dessa urholkas. Också beträffande pensioner har politikerna förstått att det gamla pensionssystemet var på väg mot kollaps varför detta är i förändring - till det sämre - till en början för de som pensioneras tidigt. Vi ser redan hur välfärdsstatens solidariska och kollektiva lösningar luckras upp. Kompensatoriskt växer det i stället fram privata och individuella lösningar.

Däremot behöver förgubbningsen inte leda en större vårdapparat. I framtiden kommer också - i likhet med i dag - de allra flesta gamlingar att kunna klara sig själva i sina egna hem - utan särskilda vårdinsatser. Tidsperioden - från insjuknande i svår sjukdom tills man dör (det är under denna tid människor kräver mycket dyrbar vård: inläggning på sjukhus etc.) - behöver ej bli längre bara för att medellivslängden förskjuts framåt. Det kan till och med vara så att man får kortare vårdtider om människor insjuknar i högre ålder - ju senare man insjuknar, desto sämre överlevnadsmöjligheter har man och döden inträffar i stället tidigare än hos de yngre som blir sjuka.

Att de medicinska framstegen (dyrare mediciner och kostsammare behandling) skulle spränga det offentligas budgetramar är inte heller säkert. Tvärtom är det mycket som talar för att de flesta medicinska innovationer i själva verket är kostnadseffektiva och medför lägre totala vårdkostnader. Ett enkelt exempel är modern blodtrycksbehandling som har en relativt hög dygnskostnad. Men å andra sidan minskar man antalet slaganfall där de överlevande ofta tvingas till kostsam slutenvård under lång tid. Hög ålder innebär inte med nödvändighet ett större utnyttjande av dyr och skattefinansierad sjukvård - detta just på grund av de medicinska framstegen.

Däremot kan vi förvänta oss att anhöriga kommer att ställa allt högre krav på vården, eftersom de själva ej kommer att kunna ta något som helst ansvar: de är strängt upptagna med sitt eget arbete och egna njutningar och är mest inriktade på bekvämlighet och ett välfungerande liv med så lite störningar som möjligt. Det blir också färre syskon som delar på ansvaret.

Redan ser vi tendensen att det ställs helt orealistiska krav på vårdapparaten. Framöver kommer anhörigas tunga skuldkänslor - för att de inte ger sig tid att ägna sig åt sina gamla föräldrar - att i än högre grad att kanaliseras i aggressivitet mot politiker och vårdpersonal. Vi kan vara säkra på att vi kommer att få se ett accelererande antal sk vårdskandaler som fokuseras på enskilda syndabockar som får löpa gatlopp i medierna.

Sverige är inget undantag vad gäller befolkningsutveckling. 1997 var det första gången efter 1809 som befolkningen minskade i Sverige. Fruktansamhetstalet är nu 1,5 vilket innebär att vårt land står inför en befolkningsminskning och en omvänd ålderspyramid. Kan Sverige påverka detta förlopp? Kan vi redan nu införa korrektiv för att dämpa gerontofieringen?

Immigration skulle vrida problemet med en minskande och åldrande befolkning i rätt riktning. Men hela Europa - också vårt land - har rest en yttre mur mot dem som vill invandra.

USA har valt en annan väg. Där accepteras ett ansevärt antal immigranter. Därför har man inte heller det förgubbningsproblem som Europa kommer att tvingas brottas med. Den amerikanska befolkningen ökar. Samtidigt är arbetslösheten en bråkdel mot vad den är i Europa. USA visar i praktiken att ökad invandring inte innebär högre arbetslöshet - tvärtom. Invandringen kan i stället bli en expansiv motor i samhällsutvecklingen. De amerikanska lönerna är mer differentierade, fackföreningarna bestämmer inte lika mycket som i Europa, arbetsrätten är mindre rigid och arbetsgivarnas obligatoriska avgifter för pensioner, sjukdom etc är lägre än de vi är vana vid. USA är på avgörande tillväxt-strategiska områden annorlunda än det sklerotiska Europa.

I USA finns inte den europeiska välfärdsstatens krav på att en nyanländ invandrare ska ha minst samma lön och samma sociala förmåner som en genomsnittlig industriarbetare. Paradoxalt nog anser sig inte välfärdsstaten ha råd att ta emot människor som på lite sikt skulle tillföra dessa samhällen ökad välfärd och rikedom. Hellre stänger man dem ute.

Den amerikanska mentaliteten, å andra sidan, accepterar de risker som är kopplade till nya idéer och projekt mot att den framtida belöningen kan bli stor. Man är mer benägen att acceptera immigrationens baksida - fattigdom, kriminalitet och ghettobildning bland de senast anlända - mot att man i en framtid får dess fördelar och positiva sidor, nämligen ett samhälle med tillväxt, energi, låg arbetslöshet och framtidstro.

I ett dynamiskt samhälle med ståndscirkulation (som numera praktiskt taget har upphört i vårt land) behöver det inte ta många decennier förrän invandrare lever ett stabilt medelklassliv. I Europa har vi i stället massarbetslöshet som främst drabbar den armé av ungdomar (många med invandrarbakgrund) som aldrig kommer in på arbetsmarknaden, som aldrig kommer att avancera socialt och i fall de är immigranter alltid kommer att stå i konfrontation mot invånarna i sitt nya hemland.

För sin överlevnad behöver Europas välfärdsstater en ökad immigration, men vårt snäva perspektiv gör att vi inte är beredda att ta riskerna. De människor som skulle kunna återge Europa en normal befolkningsstruktur med tillväxtpotential utestängs. Problemet är att en ökad immigration kräver strukturella förändringar inom arbetsrätt och lönebildning - förändringar som de i dag dominerande vänster-center-krafterna (Schroeder, Jospin, Persson etc) ännu inte är beredda att genomföra.

Frågan är om vi är beredda att satsa falukorven för att vinna entrecoten. Eller om vi i vår skenbara trygghet ska fortsätta att i vår självgodhet underhålla och försvara ett självförbrännande system med tveksam framtid. Och vem vill sätta barn till världen i ett sådant samhälle?

Appendix 1

Det är utomordentligt riskfyllt intellektuellt och vetenskapligt projekt att exakt förutsäga befolkningsutvecklingen. Att Malthus fick fel är väl känt. Alla de auktoriteter som för sextio år sedan förutspådde en avfolkning av världen fick också fel, t. ex. makarna Myrdal, som i sin bok "Kris i Befolkningsfrågan" förutspådde befolkningsminskning.

Men bara tio år efter Myrdalarnas prognos skulle vi i stället få den kraftigaste befolkningsökningen någonsin - efterkrigstidens baby-boom. Ingen förutsåg denna befolkningsökning. Inte heller kunde demograferna förutse den i vår samtid snabbt minskande fertiliteten i de rika samhällena och ännu mindre de minskade antalet födslar i den fattigare delen av världen.

Det enda som är helt säkert med befolkningsprognoser är att de är förknippade med stor osäkerhet. Ett mindre fel i någon av förutsättningarna kan leda till helt felaktiga slutsatser. Demografins problem är att sofistikerade statistiska metoder och avancerad matematisk teknik kombineras med utomordentligt svårbedömda förutsättningar.

Appendix 2

Effektiv familjeplanering i u-länder innebär i regel tvång, manipulation och repression. I en diktatur som Kina tvingas kvinnorna att sätta in spiral efter ett barn och steriliseras efter två. Kinesiskor som utan tillåtelse blir gravida tvingas till abort. Familjer med för många barn bötfälls.

I Peru erbjuds en fattig och hungrig indianska 25 kg mat mot att äggledarna sys ihop. Formellt rör det sig inte om tvång, men det är moraliskt diskutabelt att erbjuda en hungrande människa mat mot att få utsätta kroppen för stympning. En peruansk gynekolog riskerar avsked om han inte kan visa att han steriliserat minst sex kvinnor per månad.

För att genomföra framgångsrika barnbegränsningsprogram i fattiga länder åsidosätts ofta grundläggande mänskliga fri- och rättigheter och regimen förgriper sig på befolkningen.

Trots att de ekonomiska och ekologiska argumenten blir allt mer ihåliga,

bedrivs fortfarande kampanjer för födelsekontroll. Dessa propagandister har genomgått en metamorfos och framställer sig numera som sociala reformatorer, som feministiska aktivister som tillvaratar kvinnornas intressen. Lika lite, som vi respekterar de ex- kommunister, som efter kommunismens fall poserar som demokrater, förtjänar dessa barnbegränsnings-förespråkare att tas på allvar.

Publicerad i Dolly december 1998
Bo Kuritzén Leg. läkare